

UNIVERSITATEA „AUREL VLAICU” ARAD

ȘCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ DE TEOLOGIE

**O perspectivă protestant – evanghelică asupra
eclesiologiei lui Ion Bria**

- rezumatul tezei de doctorat -

Coordonator științific,

Prof. univ. dr. habil. Corneliu C. Simuț, PhD, ThD, DD

**Doctorand,
Sorinel Pățcaș**

**ARAD,
2019**

CUPRINS

Introducere.....	7
1. Motivația alegerii temei.....	7
2. Stadiul actual al cercetării.....	8
3. Scopul, planul și limitele cercetării.....	9
4. Metodologia și rezultatele cercetării.....	9
5. Structura tezei.....	13
Capitolul 1: Eclesiologia în dogmatica ortodoxă.....	16
1. 1. Conceptul de eclesiologie și locul său în dogmatica ortodoxă.....	16
1. 2. Conceptul de dogmă în teologia lui Ion Bria.....	21
1. 2. 1. <i>Sensul și valoarea eclesiologică a dogmelor ortodoxe.....</i>	<i>25</i>
1. 3. Eclesiologia – dogmă și dogmatică în viziunea lui Ion Bria.....	27
Capitolul 2: Eclesiologia și Biserica Ortodoxă.....	33
2. 1. Întemeierea Bisericii, fundamentul eclesiologiei.....	33
2. 2. Formele de manifestare ale Bisericii și numirile ei, în viziunea lui Bria.....	37
2. 3. Ființa Bisericii.....	40
2. 4. Biserica – Una Sancta în lumina Tradiției Ortodoxe.....	45
Capitolul 3: Eclesiologia și misiologia ortodoxă.....	50

3. 1. Aspecte misionare generale în opera lui Ion Bria.....	50
3. 2. Caracterul pentecostal sau misionar al Bisericii.....	54
3. 3. Un nou deziderat pastoral – misionar.....	57
3. 4. Perspective misionare pentru Biserica de astăzi.....	60
3. 4. 1. Consolidarea vieții parohiale.....	62
3. 4. 2. Integrarea în ritmul și misterul liturgic.....	63
3. 4. 3. Transmiterea credinței.....	64
3. 4. 4. Preotul ca păstor de suflete.....	65
3. 4. 5. Mărturia comună cu ceilalți creștini.....	66
Capitolul 4: Eclesiologia și practica ortodoxă.....	68
4. 1. Biserica și societatea în comunism și post-comunism.....	68
4. 1. 1. Unitatea dintre parohie și Biserica locală.....	69
4. 1. 2. Unitatea internă a parohiei.....	69
1. 3. Mărturia comună cu credincioșii altor Biserici și confesiuni creștine.....	70
4. 1. 4. Mărturia creștină față de necreștini.....	71
4. 2. Liturghia după Liturghie.....	72
4. 3. Eclesiologia pastorală – convergențe și divergențe.....	76
4. 3. 1. Biserica și misiunea.....	83
4. 3. 2. Preoția universală.....	88
4. 3. 3. Biserica și teologia.....	93
4. 3. 4. Moralitatea slujitorilor Bisericii.....	98
4. 3. 5. Biserica și politica.....	103
Capitolul 5: Eclesiologia și pneumatologia ortodoxă.....	109
5. 1. Relația dintre Iisus Hristos, Duhul Sfânt și Biserică.....	109
5. 2. Cincizecimea, revelație și dar comunitar al lui Dumnezeu.....	113
5. 3. Cincizecimea și istoricitatea Bisericii.....	115
5. 4. Biserica – o Cincizecime continuă.....	117

5. 5. Aspectul trinitar al Bisericii. Rolul Duhului Sfânt.....	121
5. 5. 1. Raportul dintre principiul hristologic și cel pneumatologic. Privire interconfesională.....	124

Capitolul 6: Eclesiologia și ecumenismul.....130

6. 1. Aspectul dogmatic al ecumenismului.....	130
6. 2. Ion Bria și eclesiologia comuniunii.....	132
6. 3. Ecumenismul și rolul său într-o Europă unită.....	137
6. 3. 1. Teologia slujirii, în viziunea lui Bria.....	140
6. 3. 2. Biserica și lumea. Unitatea Bisericii și unitatea lumii.....	141
6. 4. Spre o teologie dogmatică și ecumenică.....	143
6. 5. Eclesiologia ortodoxă și celelalte confesiuni creștine.....	147
6. 5. 1. Interpretarea caracterului eclesiologic al celorlalte confesiuni creștine. Perspective ecumenice.....	149

Capitolul 7: Analiză și evaluare din perspectivă protestant – evanghelică.....154

7. 1. Eclesiologia protestant – evanghelică.....	154
7. 1. 1. Luther și “semnele” Bisericii.....	154
7. 1. 2. Eclesiologia reformată: Biserica ca legământ.....	155
7. 1. 3. Eclesiologia după Reformă.....	161
7. 1. 3. 1. Direcții eclesiologice dintr-o perspectivă metodistă.....	161
7. 1. 3. 2. Direcții eclesiologice dintr-o perspectivă anabaptistă și menonită.....	162
7. 1. 3. 3. Direcții eclesiologice dintr-o perspectivă evanghelică.....	163
7. 2. Perspective eclesiologice în viitorul dialog ecumenic.....	169
7. 2. 1. Perspective pentecostale și carismatice.....	169
7. 2. 2. Perspective presbiteriene.....	172
7. 2. 3. Perspective evanghelice.....	175
7. 2. 4. Perspective baptiste.....	177

7. 2. 5. <i>O metaforă alternativă?</i>	181
7. 3. În drum spre o eclesiologie ecumenică comună?.....	182
Concluzii	187
Bibliografie generală	192
Declarație de autenticitate	221

Rezumatul tezei de doctorat

Eclesiologia, sau doctrina despre Biserică, a constituit o preocupare constantă a teologilor ortodocși, dar nu numai, mai ales începând cu secolul trecut, cu ecouri ale acesteia până în zilele noastre, pentru ce înseamna Biserica în conștiința, viața și mărturia publică și personală, a fiecărui creștin.

Acest lucru i-a determinat pe unii teologi să definească secolul al XX-lea ca secolul eclesiologiei sau al Bisericii. Printre aceștia se numără și Ion Bria (1929 – 2002). Pe de altă parte, nu putem să nu ne întrebăm, de unde această preocupare majoră, legată de eclesiologie? Ce resorturi intime au determinat atâtea conștiințe creștine să se îndrepte cu o pasiune remarcabilă spre o asemenea tematică? Pentru a răspunde la aceste întrebări, făcând apel la doctrina eclesiologică a lui Ion Bria, dar și la cea evanghelic – protestantă, trebuie să ne reîmprospătăm în conștiința noastră, ce este de fapt Biserica? Ce relevanță are ea pentru lume, pentru fiecare credincios în parte? Care este misiunea ei specifică, în zilele noastre?

Toate aceste întrebări, alături de multe altele, așteaptă mereu un răspuns, dar în fond ele creionează specificul, natura, misiunea sau ființa Bisericii. Câteva coordonate teologice trebuiesc însă reținute în acest context, iar lucrarea de față caută să vină cu unele răspunsuri, direcții și perspective în această privință.

Pe tot parcursul cercetării am încercat să utilizam cu preponderență surse bibliografice primare, adică corpus-ul scrierilor lui Ion Bria, în special cele privitoare la doctrina eclesiologică, dintre care amintim *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine* (teza de doctorat), *Martyria-Mission. The Witness of the Orthodox Churches today*, *The Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, *Liturghia după Liturghie* (trad. rom.), *Biserica - Una Sancta în lumina tradiției ortodoxe*, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică* și altele, dar și studiile “Eclesiologia comuniunii”, “Slujirea creștină în lumea contemporană”, “Preoție și Biserică”, “Introducere la eclesiologia ortodoxă”, “Prezența și lucrarea Sfântului Duh în Biserică”, “Contribuții ortodoxe la teologia ecumenică de azi”, “Eclesiologia pastorală”, “Mărturia creștină în

Biserica Ortodoxă. Aspecte, posibilități și perspective actuale”, “Biserica și Liturghia”, “Ortodoxia și semnificația ei azi”, “Unité des chrétiens et mission de l’Église et le renouveau de la communauté humaine”, “Ecclésiologie. Préoccupations et mutations actuelles”, “Mission ans Secularization in Europe”, ca să le amintim pe cele mai importante.

Toate acestea le-am trecut prin filtrul celor mai recente lucrări și studii în domeniu, în special de limbă engleză și franceză, dar și – mai ales unde a fost absolută nevoie – germană sau altă limbă. Întrucâtva, a fost și o munca de pionierat, deoarece doctrina eclesiologică ortodoxă, în cazul de față, cea a lui Bria, nu a beneficiat de o atenție deosebită din partea teologilor protestanți și evanghelici, cu unele mici excepții, reprezentate de profesorii Emil Bartoș, Paul Negruț, Corneliu Simuț, Dănuț Mănăstireanu și Daniel Oprean.

În cercetarea noastră, ne vom axa în special pe aspectele dogmatice și misionare, dar nu vom omite nici pe cele hristologice, pneumatologice, practice sau ecumenice. De altfel, scopul cercetării se vrea unul interdisciplinar, cu tentă ecumenică, adică de a aduce eclesiologia lui Bria acolo unde îi este locul, sau așa cum este ea văzută din perspectivă protestant – evanghelică.

Planul lucrării apreciem că are în vedere cele mai importante aspecte eclesiologice, dar și implicațiile acestora pentru viața și misiunea Bisericii. Cele șapte capitole propuse (*Eclesiologia în dogmatica ortodoxă, Eclesiologia și Biserica ortodoxă, Eclesiologia și misiologia ortodoxă, Eclesiologia și practica ortodoxă, Eclesiologia și pneumatologia ortodoxă, Eclesiologia și ecumenismul, Analiză și evaluare din perspectivă protestant – evanghelică*), alături de subcapitolele fiecăruia, reprezintă încercări în a prezenta tematica enunțată, în raport cu cerințele metodologice, etice și științifice în vigoare.

Desigur că o asemenea incursiune în eclesiologia ortodoxă a lui Ion Bria, dintr-o perspectivă protestant – evanghelică, are limitele ei. Aceste sunt date, pe de o parte, de multitudinea de scrieri ale autorului propus, care se ridică la ordinul zecilor, unele indisponibile din cauza faptului că au apărut în ediții limitate, în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor, iar pe de altă parte, datorită faptului că eclesiologia protestant – evanghelică este atât de vastă, de variată și de dinamică, încât ar fi practic imposibil să analizăm tot ce s-a scris în această direcție. Așadar, lucrarea e perfectibilă, nu exhaustivă, iar orice opinie științifică motivată, primită în acest sens, este binevenită.

În lucrarea de față am încercat să folosim o metodologie care să îmbine atât aspectul dogmatic, sau eclesiologic, cât și pe cel ecumenic. Totuși, viziunea pe care am încercat să o respect

în decursul redactării a fost cea a aplicării lor concomitente, astfel încât elementele de analiză istorică cercetate prin metoda expozitivă să nu fie prezentate ca simple date istorice sterile, dezgolite de conținut și sens eclesiologic și dogmatic, ci elemente care determină înțelegerea anumitor realități. De asemenea, viziunea sistematică a ținut cont de toate expunerile istorice. Metoda expozitivă reprezintă o aplicare secundară în această lucrare, dar ea urmărește să fundamenteze celelalte metode uzitate. În nenumărate pasaje am recurs la metoda analitică și la cea exegetică, ori la cea exegetic-comparativă.

Metodele de lucru uzitate au necesitat o selecție a scrierilor lui Bria, dată fiind complexitatea și varietatea acestora. În acest sens, am utilizat surse primare, adică operele de bază, consacrate, care ating elemente de eclesiologie sau de doctrină a Bisericii. Sursele au fost preponderent de limbă română, dar, unde am considerat absolută nevoie, le-am utilizat și pe cele publicate în Occident, în engleză sau franceză (atât cât am avut acces la ele).

Fiind probabil cel mai apropiat teolog ortodox ca și gândire și concepție de teologia protestant – evanghelică, am încercat să trec concepțiile sale eclesiologice prin filtrul acestei teologii, reprezentată în țara noastră în special de cei trei profesori amintiți (în domeniul doctrinei Bisericii, evident). Părerea generală a acestora este că, cu unele deosebiri de nuanță teologică inevitabile, doctrina eclesiologică a lui Bria nu este foarte diferită de cea protestant – evanghelică, ceea ce dovedește ca, la început, doctrina Bisericii și cea despre Biserică au fost una. Așadar, receptarea operei lui Bria de către acești teologi este una parțial pozitivă, teologul ortodox fiind citat și utilizat din ce în ce mai mult în operele teologilor de factură protestant – evanghelică, aspect care nu poate decât să ne bucure, în acest cadru încadrându-se și lucrarea de față.

Având în vedere complexitatea și imensitatea operei lui Ion Bria, dar și faptul că noi nu ne propunem un studiu eshaustiv asupra operei acestuia, ne-am rezumat la analiza principalelor cărți și studii ale autorului care tratează în special despre eclesiologie: *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine, Martyria-Mission. The Witness of the Orthodox Churches today, The Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective, Liturghia după Liturghie* (trad. rom.), *Biserica - Una Sancta în lumina tradiției ortodoxe, Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică* și altele, dar și studiile “Ecleziologia comuniunii”, “Slujirea creștină în lumea contemporană”, “Preoție și Biserică”, “Introducere la ecleziologia ortodoxă”, “Prezența și lucrarea Sfântului Duh în Biserică”, “Contribuții ortodoxe la teologia ecumenică de azi”, “Ecleziologia pastorală”, “Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă. Aspecte, posibilități și perspective actuale”,

“Biserica și Liturghia”, “Ortodoxia și semnificația ei azi”, “Unité des chrétiens et mission de l’Église et le renouveau de la communauté humaine”, “Ecclésiologie. Préoccupations et mutations actuelles”, “Mission ans Secularization in Europe”, ca să le amintim pe cele mai importante.

Am ales aceste cărți și studii deoarece considerăm că în ele este expusă cel mai bine viziunea despre Biserică a lui Ion Bria. Cu toate acestea, subliniem faptul că, poate cu excepția primei părți din *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine*, a capitolului dedicat eclesiologiei din *Tratatul de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, sau a unor studii precum “Ecleziologia comuniunii”, “Ecleziologia pastorală” și “Ecclésiologie. Préoccupations et mutations actuelles”, opera lui Bria nu conține elemente strict eclesiologice, dacă le putem numi așa, ci peste tot, eclesiologia lui este tratată diferențiat și interdisciplinar, adică nu doar teoretic, cu accent pe dogmă, ci mai ales practic, în implicațiile sale pastorale și sociale.

În acest context, cărțile și studiile alese pentru această teză de doctorat au vizat nu neapărat teoria (adică dogma), pe care desigur că am expus-o în toată complexitatea ei, cât mai ales rezultatele practice ale dogmei, cum poate fi ea transpusă în viața Bisericii, a comunității creștine, cum poate schimba ea viața acestei comunități. Chiar dacă este un adevăr revelat, imubabil, dogma se experiază cel mai bine în cadrul comunității de credință, în lume și în societate, aspect subliniat foarte direct și elocvent de Ion Bria și din ce în ce mai prezent și în cadrul eclesiologiei protestant – evanghelice contemporane.

Mai mult, observăm din aceste lucrări interesul lui Bria pentru eclesiologia biblică, aspect fundamental al poziției protestant – evanghelice. De asemenea, accentul pus pe pneumatologie, dar și implicațiile sociale ale doctrinei despre Biserică sunt viziuni specifice eclesiologiei protestant – evanghelice. Desigur că nu putem fi de acord cu unele aspecte istorice, cum ar fi de pildă unitatea și unicitatea Bisericii Ortodoxe în raport cu alte confesiuni creștine, sau cu aspecte legate de întemeierea, ființa și însușirile Bisericii, însă dacă vom căuta întâi ceea ce ne unește, cu siguranță că prin dialog deschis și sincer, celelalte divergențe pot fi rezolvate.

Din rândul teologilor protestanți – evanghelici i-am selectat în principal pe acei teologi care s-au axat în lucrările lor pe teologia ortodoxă răsăriteană, cu privire specială asupra teologiei și eclesiologiei lui Ion Bria. Dintre aceștia, merită amintiți Anna Marie Aagaard și Peter Bouteneff (*Beyond the East-West Divide: The World Council of Churches and “the Orthodox Problem”*, 2001, lucrare apărută sub egida WCC, editată de un teolog ortodox și de unul luteran, caută să prezinte puncte de vedere comune în dialogurile intercreștine, insistând, printre altele, și pe rolul lui

Ion Bria în cadrul dialogului ecumenic); Carl S. Tyneh (*Orthodox Christianity: Overview and Bibliography*, 2003, o lucrare monumentală dedicată creștinismului răsăritean și doctrinei acestuia, însoțită de un bogat index aranjat după titlu, subiect și autor, inclusiv Ion Bria); Corneliu Simuț (*Traditionalism and Radicalism in the History of Christian Thought*, 2010, în care autorul dedică un întreg capitol eclesiologiei pastorale a lui Ion Bria și relevanței acesteia pentru teologia creștină a secolului XX) și Henning Wrogemann (*Intercultural Theology, Volume Two: Theologies of Mission*, 2018, o lucrare teologică de excepție dedicată misiologiei creștine, în cadrul căreia autorul, care este și președintele Societății Germane de Misiologie, abordează și receptează pozitiv unele aspecte din misiologia lui Ion Bria).

Am ales aceste lucrări, pe lângă celelalte din lista bibliografică de la finalul tezei, deoarece teologii respectivi au analizat problematica dintr-o perspectivă ecumenică deschisă, accentuând elementele comune ortodoxe și cele protestant – evanghelice. Teologia trebuie să se axeze pe elemente comune, recunoscute de toate părțile, care să constituie reale mijloace de dialog, dar și de deschidere, toleranță și sprijin reciproc. Merită accentuat aici rolul profesorului Corneliu Simuț, care, în lucrarea amintită, dedicând un întreg capitol eclesiologiei pastorale a lui Bria, subliniază rolul și contribuția acestuia în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, însă dintr-o perspectivă protestant – evanghelică. Prin aceasta, considerăm absolut benefic faptul că autorul, depășind granițele confesionale, vorbește despre un teolog ortodox în limbaj protestant – evanghelic.

Rezultatele încercării noastre sintetice considerăm că sunt multiple. În primul rând, avem o prezentare a eclesiologiei ortodoxe a lui Ion Bria, lucru inedit în teologia românească evanghelică. Apoi, această eclesiologie este trecută prin filtrul eclesiologiei protestant – evanghelice, iar în cele din urmă, prin filtrul eclesiologiei ecumenice, promovată atât de mult de Bria.

Prezentarea rolului și a misiunii Bisericii astăzi reprezintă iarăși un rezultat important al cercetării noastre, pentru a ne putea da seama mai bine ce trebuie să schimbăm sau ce trebuie să facem ca să aducem cât mai mulți oameni la credință și în cele din urmă la Dumnezeu.

Teza de față este împărțită în șapte capitole, cu lungime și complexitate unitară, în care am încercat să acoperim întreaga tematică anunțată, evident, fără pretenția de a fi epuizat subiectul, dată fiind aria relativ extinsă de cercetare.

Astfel, primul capitol, intitulat “Eclesiologia și dogmatica ortodoxă”, dorește să aducă în discuție, printre altele, conceptul de “eclesiologie” (sau doctrina despre Biserică) și locul său în cadrul dogmaticii ortodoxe. Pentru a înțelege acest concept, este nevoie de o trecere în revistă a

ceea ce înseamnă conceptul de “dogmă” în teologia lui Ion Bria, care vorbește în scrierile sale și despre sensul și valoarea eclesiologică a dogmelor ortodoxe. De aceea, în viziunea sa, eclesiologia este concomitent dogma și dogmatică, în virtutea multiplelor implicații dogmatice și ecumenice pe care doctrina despre Biserică le presupune.

Cel de-al doilea capitol, intitulat “Eclesiologia și Biserica Ortodoxă”, este în fond o prezentare sintetică a conceptului de “biserică” (*ecclesia*) în gândirea dogmatică a teologului ortodox. Astfel, în viziunea lui Bria, întemeierea Bisericii constituie fundamentul eclesiologiei, al doctrinei despre Biserică în timp și spațiu. Totodată, fomele de manifestare ale Bisericii, numirile și ființa ei constituie puncte esențiale în înțelegerea doctrinei eclesiologice. În final, trecând prin toate acestea, Bria ajunge la concluzia că Biserica Ortodoxă este “Una Sancta” în lumina Tradiției Ortodoxe, motiv pentru care acest concept devine fundamental în eclesiologia sa.

Odată cu capitolul al treilea intrăm în sfera practică a eclesiologiei, mai precis a legăturii dintre eclesiologie și misiologie, din punctul de vedere al teologului nostru. Nu puteam începe această prezentare fără a preciza câteva aspecte misionare generale în opera lui Bria, care pornește în definirea și aplicarea lor de la caracterul penticostal sau misionar al Bisericii apostolice și primare. Pentru zilele noastre, propune un nou deziderat pastoral – misionar, ce constă “în fixarea de noi perspective și instituții de lucru pastoral, misionar, cultural și social de care are nevoie societatea de astăzi”. Aceste noi perspective misionare includ, printre altele, consolidarea vieții parohiale, integrarea credincioșilor în ritmul și misterul liturgic, modalitățile de transmitere a credinței creștine societății de azi, calitatea și responsabilitatea preotului ca păstor de suflete, precum și încurajarea mărturiei comune a ortodocșilor alături de ceilalți creștini din țara noastră.

În mod firesc, acest capitol este urmat de cel de-al patrulea, care tratează mai îndeaproape, din punct de vedere al practicii ortodoxe, principiile misionare eclesiologice enunțate de Ion Bria. Pentru început, considerăm necesară o trecere în revistă a situației Bisericii și societății atât în comunism, cât și după 1989, perioade pline de încercări și provocări foarte mari la adresa Bisericii, cum au fost persecuția (în prima perioadă) și libertinajul (în cea de-a doua, până astăzi). Cu toate acestea, Ion Bria insistă asupra unității care trebuie să existe între parohie și Biserica locală, folosind ca model unitatea internă a parohiei, care trebuie să se extindă asupra întregii Biserici. Un alt aspect important îl constituie mărturia comună pe care ortodocșii sunt datori să o practice, atât alături de credincioșii altor Biserici și confesiuni creștine, cât mai ales, față de necreștini.

În continuare, se face referire la conceptul de “Liturghie după Liturghie”, înțeles ca și continuare a Liturghiei, a comuniunii cu Dumnezeu și în afara zidurilor bisericii, în lume și în societate, șapte zile din șapte. În acest sens, creștinul este dator să ducă mesajul Evangheliei acasă, pe stradă, la locul de muncă, cu alte cuvinte, să facă misiune oriunde și oricând. Pentru acesta, eclesiologia pastorală propusă de Bria tratează concepte ca Biserica și misiunea, preoția universală, Biserica și teologia, moralitatea slujitorilor Bisericii, Biserica și politica etc.

Capitolul al cincilea, fundamental pentru înțelegerea realităților pneumatologice ale Bisericii, dezbate legătura internă și existențială ce există între eclesiologie și pneumatologie. Ion Bria susține că există o relație tainică între Iisus Hristos, Duhul Sfânt și Biserică, relație ce s-a făcut pe deplin simțită la Cincizecime, care este în același timp revelație și dar comunitar al lui Dumnezeu pentru oameni. În continuare, analizează problematica Cincizecimii și a istoricității Bisericii, precum și despre concluzia ei logică, anume că Biserica este în esență o Cincizecime continuă. Bria nu lasă deoparte nici aspectul trinitar al eclesiologiei, acordând Duhului locul principal pe care-L merită în acest context. Ultima parte a capitolului explorează raportul ce există între principiul hristologic și cel pneumatologic, din punct de vedere interconfesional.

Un capitol important al tezei este capitolul al șaselea, intitulat “Eclesiologie și ecumenism”. Plecând de la aspectul dogmatic al ecumenismului, Bria propune o eclesiologie a comuniunii, după modelul lui Olivier Clement (1921 – 2009), eclesiologie care să fie aplicată Bisericii nu numai în ceea ce privește structura ei sacramentală, ci și din punct de vedere al deschiderii sale ecumenice, al relației sale existențiale cu lumea. Ecumenismul și rolul său într-o Europă unită, teologia slujirii și legătura dintre Biserică și lume sunt alte concepte analizate în cadrul acestui capitol, care se încheie cu interpretarea caracterului eclesiologic al celorlalte confesiuni creștine, dintr-o perspectivă ecumenică.

Ultimul capitol constituie analiza și evaluarea protestant – evanghelică a eclesiologiei ortodoxe în general și a eclesiologiei lui Ion Bria, în special, fără a intra în debateri polemice sau prozelitiste. Începem cu principalele direcții eclesiologice protestante, de la Luther până în zilele noastre, conjugându-le cu unele propuneri și perspective eclesiologice pentru viitorul dialogului ecumenic, așa cum a procedat și Bria în teza sa de doctorat, în finalul căreia de altfel enunța câteva

propuneri și recomandări pentru unitatea tuturor creștinilor, având în vedere că “dezbinările dintre creștini nu sunt așa de radicale ca să nu existe nicio speranță în întâlnirea lor...”¹

Impresionanta operă teologică a Preotului Profesor Ion Bria este de o importanță extraordinară în multe laturi ale teologiei ortodoxe și nu numai, motiv pentru care ea a și fost receptată pozitiv încă din timpul vieții, cu unele mici excepții, care vizează anumite aspecte discutabile ale teologiei exprimate de el. Toate acestea nu sunt altceva decât consecința unui anumit mod de a înțelege ecumenismul, de implicare în rezolvarea problemelor lui și de a înțelege apropierea dintre confesiunile creștine pe calea dialogului.

În acest context, doctrina despre Biserică stă în centrul studiilor ecumenice contemporane, întrucât trebuie precizat ce natură și structură va avea Biserica în care se vor reuni toți creștinii. Problema principală a dialogului teologic cu privire la problema unității creștine rămâne, așadar, doctrina despre Biserică, sau eclesiologia, deși problematica ecumenică nu poate fi limitată la studiile de eclesiologie comparată.

În primele două capitole ale tezei de față, analizând unele din tendințele și curente care se manifestă în eclesiologia contemporană (“Biserica – prelungire a Întrupării”, Biserica și cele două iconomii, a Fiului și a Duhului, eclesiologia euharistică ș. a.), am încercat să arătăm că acestea rămân limitate la un aspect eclesiologic sau altul. De aceea, însuși Bria propunea o viziune de ansamblu asupra realității eclesiale, un “realism eclesial”, care să ia în seamă toate “relațiile” în care este integrată Biserica împreună cu diversele ei aspecte și dimensiuni.

Dacă romano – catolicismul înclină spre Biserica – instituție, protestantismul spre Biserica – eveniment, Bria, în consonanță cu viziunea ortodoxă, preferă Biserica – koinonia, nu numai pentru că noțiunea “koinonia” este mai cuprinzătoare, ci și pentru că ea are un sens ontologic fundamental.

În capitolele trei și patru identificăm o serie de probleme extrem de importante pentru eclesiologia pastorală și misionară a zilelor noastre, în viziunea lui Ion Bria. Astfel, după o scurtă prezentare a realității societății contemporane care nu cunoaște esența creștinismului, teologul nostru propune câteva metode și modele de misiune în contextul necesității Bisericii de a face evanghelizare (mai corect spus, o reevanghelizare) în lume, în vederea răspândirii cunoașterii lui Dumnezeu și a Fiului Său, Iisus Hristos (cf. Ioan 3, 16). Prin urmare, am considerat necesar să

¹ Ion Bria, „Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine”, teză de doctorat, în *Studii Teologice* 2 (1968), p. 363.

subliniem extraordinara importanță a preoției universale, o realitate și în egală măsură o învățătură evanghelică ce ar trebui să mobilizeze, în spirit misionar și evanghelizator, misiunea și pastorația preoților de astăzi. Implicarea mirenilor în unele probleme pastorale și misionare ale Bisericii nu poate avea decât efecte benefice care, în cele din urmă, vor ajunge să modeleze viitorul teologiei, dar și al Bisericii, în însăși existența sa concretă, vizibilă. Acest deziderat nu poate fi pus în practică însă fără promovarea unei morale și discipline stricte (în cazul preoților), dar care, prin extensie, se adresează și societății în ansamblul ei, societate care, la rândul său, este slujită în mod practic de către preoți, dar și de către credincioșii mireni. Un rol fundamental îl are aici conceptul de “Litughie după Liturghie”, prin care Liturghia comunității se prelungește într-o liturghie personală, sau își prelungește lucrarea într-o operă de înduhovnicire continuă a credinciosului. Această parte a tezei se încheie cu o scurtă analiză a conceptului de neutralitate politică ce promovează, pe lângă distanțarea Bisericii și a slujitorilor ei de problematica politică oficială (a statului ca organizație politică), implicarea activă a acestora în lume și cetate, *urbi et orbi*, adică în toate problemele fundamentale (sociale, economice, culturale, intelectuale) ale societății din vremea noastră.

Capitolele cinci și șase prezintă cele trei dimensiuni sau relații principale ale eclesiologiei, în viziunea teologului Ion Bria: Iisus Hristos – Duhul Sfânt – Biserica, Biserica și Bisericile și Biserica și ecumenismul, în care este încadrată și relația Bisericii cu lumea, de o importanță deosebită în eclesiologia lui Bria.

Prima relație (Iisus Hristos – Duhul Sfânt – Biserica) constituie relația ce dă Bisericii un sens ontologic, de participare la viața în Hristos prin Duhul Sfânt. Pentru Ion Bria, Biserica este o realitate hristocentrică, însă principiul hristocentric al Bisericii nu trebuie înțeles numai în sensul că Hristos este “centrul istoriei” sau “iconomieii mântuirii”, în care Biserica are o funcție soteriologică. Biserica nu este în mod simplu relația istorico – subiectivă cu evenimentele care formează “iconomia mântuirii”. Bria înțelege aspectul hristologic al Bisericii ca “schimbul ontologic teandric” ce s-a produs între Iisus Hristos și umanitate în cadrul tuturor evenimentelor mântuitoare din viața lui Iisus Hristos, de la asumarea naturii noastre până la dăruirea Duhului Său; de aceea, umanitatea Lui a devenit “contactul” nostru cu Dumnezeu, umanitatea înnoită a Bisericii. În comuniunea eclesială deci, se experiează plenitudinea vieții în Hristos, care, după teologia patristică, constituie însăși taina Bisericii.

Un loc central în eclesiologia lui Bria îl ocupă iconomia Duhului Sfânt. Bria atrage atenția că aspectul pneumatologic nu anulează centralitatea lui Hristos în organismul Bisericii, nu

desființează deci realitatea ei instituțională, sacramentală. Dimpotrivă, Duhul Sfânt constituie “ecclesia” ca realitate istorică, după chipul Bisericii cerești. Duhul Sfânt este duhul experienței personale, duhul comuniunii, de aceea în și prin Duhul Sfânt se produce evenimentul eclesiologic pe planul vieții individuale și colective. El adună membrele în Trupul lui Hristos și El extinde pe Hristos în lume, formând “poporul lui Dumnezeu” (cf. I Petru 2, 10), destinat promisiunilor eclesiologice. Duhul Sfânt face din Biserică un organism sacramental, de aceea “extensiunea întrupării” în Biserică nu trebuie înțeleasă nici în sens fizic, nici în sensul unei identități ontologice între Biserică și Hristos.

A doua relație o constituie “Biserica și Bisericile”, adică legătura dintre Biserica cea una și Bisericile locale, aplicarea sobornicității la nivel local sau integrarea Bisericilor locale în cea universală. Comunitatea locală, prezentă și manifestarea ei autentică, organizarea ei proprie, constituie o descoperire firească a diversității pe care o implică sobornicitatea. Unitatea dintre Biserica locală și cea universală o înțelege Bria tot ca o comuniune în care sunt recunoscute anumite structuri eclesiale comune. De aceea, orice membru al Bisericii face experiența plenitudinii vieții întregului corp.

Studiile lui Bria în legătură cu “eclesiologia euharistică” ne-au arătat că orice comunitate euharistică locală este o manifestare a Bisericii sobornicești, o prezență totală a Bisericii în acel loc. Prin însăși structura ei sacramentală, comunitatea locală reprezintă o plenitudine, însă Bisericile locale nu trebuie considerate ca niște părți izolate ale celei universale. Punerea în contrast a eclesiologiei euharistice cu cea universală, cum s-a procedat în aceste studii, nu e în spiritul ecumenismului autentic, pentru că Biserica locală își justifică existența prin integrarea ei organică în plenitudinea cele sobornicești. Ea există în trupul ecumenic în măsura în care participă la ceea ce este universal.

A treia relație, Biserică – ecumenism – lume, exprimă o reciprocitate existențială ce ia forma dialogului și colaborării dintre Biserică și umanitate. Destinată împărăției eshatologice, Biserica face în mod inevitabil experiența societății și a istoriei în care ea trăiește. Lumea este un loc comun pentru Biserică și omenire și, în lume fiind, Biserica nu poate să nege realitatea umană și istorică, pentru că ea este așezată în lume ca “sacramentul”, “contactul” dintre umanitate și Hristos. Privită în acest sens, orice formă de dualism contradictoriu – ontologic, istoric, sociologic – dintre natură și har, sfânt și secular, dintre istoric și eshatologic, dispare.

Pe de altă parte, participarea la viața Bisericii înseamnă a fi angajat în toate relațiile ei ontologice și funcționale. Pentru Ion Bria, credința în Hristos este corelativă cu credința în Biserică, cu încorporarea în Trupul lui Hristos, cu deschiderea pentru înnoirea umanității și a lumii.

Ultimul capitol al tezei noastre constă într-o analiză și evaluare din perspectivă protestant – evanghelică a doctrinei ecesiologice a lui Ion Bria. S-a arătat că teologul nostru identifică în doctrina protestantă și evanghelică a Bisericii unele aspecte pozitive, cum ar fi recunoașterea centrului hristologic al Bisericii și valoarea experienței evenimentului eclesiologic pe plan personal. De asemenea, sub influența discuțiilor din cadrul mișcării ecumenice, unii teologi protestanți și evanghelici încearcă o depășire a opoziției dintre Biserică – instituție și Biserică – eveniment, chiar dacă concepția protestant – evanghelică că lucrarea Duhului este incompatibilă cu structurile instituționale bisericesti încă persistă.

Teza se încheie cu o întrebare (retorică, deocamdată), dacă poate exista o eclesiologie ecumenică comună, care să includă eclesiologiile celor trei mari confesiuni creștine. Din păcate, s-a observat că Ion Bria consideră ecumenismul protestant unilateral, în sensul că ar urmări mai degrabă o unitate spirituală a Bisericii decât una structurală, istorică. Nu s-ar face adică o legătură organică între unitatea văzută și structurile constitutive ale Bisericii. De altfel, subliniază Bria, unii teologi protestanți – evanghelici neagă posibilitatea restaurării unității bisericesti vizibile, pentru că, după aceștia, există o ruptură continuă între denomi-națiunea istorică și Biserică ideală nevăzută a lui Iisus Hristos. Doctrina protestant – evanghelică vorbește despre o unitate mistică, latentă, care se manifestă, dar această manifestare nu poate fi controlată, fiindcă Duhul Sfânt nu este legat de instituții. Totuși, faptul că se pune accent pe rolul Sfântului Duh în crearea unității vizibile a unei comunități locale reprezintă un element pozitiv, întrucât aspectul harismatic este o realitate a Bisericii văzute. Viitorul dialogului ecumenic considerăm așadar că ar trebui să se axeze pe eclesiologia pneumatologică, dar și pe cea practică și misionară, singurele, în opinia lui Bria și a noastră, care pot “netezi” drumul unității, “ca toți să fim una” în Hristos, Domnul nostru.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Izvoare biblice și patristice

1. *Biblice*

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, EIBMBOR, București, 2001;
2. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediția Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 1998;
3. *Biblia* sau *Sfânta Scriptura cu trimiteri*, traducere de Dumitru Cornilescu, Societatea Biblică Britanică, București/Londra, 1924 (revizuită în 2016).

2. *Patristice*

1. Cabasila, Nicolae, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, trad. de Ene Braniște, București, 1946;
2. Damaschinul, Ioan, *De fide orthodoxa IV, 13*, trad., intr. et notes d'E. Ponsoye, Paris, 1966;
3. *** *Cartea de Tedeum*, EIBMBOR, București, 1973.

II. Lucrări de specialitate (cărți, dicționare, enciclopedii)

1. Allchin, A. M., *The Holy Spirit and Christian life*, London, 1967;
2. Augsburg, Myron S., *The Robe of God*, Scottsdale, 2000;
3. Avis, Paul, *Seeking the Truth of Change in the Church: Reception, Communion and the Ordination of Women*, A&C Black, 2003;
4. Bailey, J. Martin Bailey, B. J., *Who Are the Christians in the Middle East?*, Eerdmans, Grand Rapids, 2003;
5. Barth, Karl, *L'Eglise*, Ed. Labor et Fides, Geneva, 1964;
6. idem, *Révélation, Eglise, Théologie*, Ed. Labor et Fides, Paris, 1989;
7. idem, *The Holy Spirit and the Christian Life*, trans. R. Birch Hoyle, Louisville, 1993;
8. Bartoș, Emil, *Introducere în istoria dogmei creștine*, Ed. Metanoia, Oradea, 2002;
9. Basden, Paul, David S. Dockery (eds.), *The People of God: Essays on the Believers' Church*, Nashville, 1991;
10. Bayer, Oswald, *Martin Luther's Theology: A Contemporary Interpretation*, Wm. B. Eerdmans Publishing, 2008;
11. Bădiliță, Pr. Ioan, *Dumnezeiasca Liturghie, misiune ecleziala și mărturisire de credință*, Ed. Doxologia, Iași, 2016;
12. Bel, Valer, *Misiune, parohie, pastorație*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2006;
13. Bliss, S.M., F. M., *Catholic and Ecumenical: History and Hope. Why the Catholic Church Is Ecumenical and What She Is Doing about It*, Rowman and Littlefield, 2007;
14. Bloesch, Donald G., *The Holy Spirit*, Downers Grove, 2005;
15. Bobrinskoy, Boris, *Împărtășirea Sfântului Duh*, EIBMBOR, București, 1999;
16. idem, *Taina Bisericii*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002;
17. Boda Mark J., Gordon T. Smith (eds.), *Repentance in Christian Theology*, Michael Glazier, 2006;
18. Bordeianu, Radu, *Dumitru Stăniloae: An Ecumenical Ecclesiology*, Bloomsbury Publishing, 2011;
19. Bouillard, Henri, *Genèse et évolution de la théologie dialectique*, Paris, 1957;

20. Braaten, Carl E., *The Apostolic Imperative: Nature and Aim of the Church's Mission and Ministry*, Wipf and Stock Publishers, 2016;
21. idem, Robert J. Jenson (eds.) *In One Body through the Cross: The Princeton Proporsal for Christian Unity*, Eerdemans, Grand Rapids, 2001;
22. Bria, Pr. prof. Ion, *Go Forth in Peace. Orthodox Perspectives on Mission*, World Council of Churches, Geneva, 1986;
23. idem, *Curs de teologie și practică misionară ortodoxă*, Geneva, 1982;
24. idem, *Credința pe care o mărturisim*, EIBMBOR, București, 1987;
25. idem, *Destinul Ortodoxiei*, EIBMBOR, București, 1989;
26. idem, *The Sense of the Ecumenical Tradition. The Ecumenical Witness and Vision of the Orthodox*, World Council of Churches Publications, Geneva, 1991;
27. idem, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic, București, 1994;
28. idem, *The Liturgy after the Liturgy. Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, WCC Publications, Geneva, 1996;
29. idem, *Liturghia după Liturghie*, Ed. Athena, București, 1996;
30. idem, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Ed. România Creștină, București, 1999;
31. Burkholder, David Cramer (eds.), Jared, *The Activist Impulse*, Eugene, 2012;

III. Studii și articole

1. Arand, Charles P., “What Are Ecclesiologically Challenged Lutherans to Do? Starting Points for a Lutheran Ecclesiology” în *Concordia Journal* 34 (2008), p. 160 – 161;
2. Bailey, J. Martin, “Commonwealth of Independent States (CIS)”, în James M. Phillips and Robert T. Coote (eds), *Toward the 21st Century in Christian Mission*, Eerdmans, Grand Rapids, 1993, p. 72;
3. Beebe, Keith Edward, “Touched by the Fire: Presbyterians and Revival”, în *Theology Matters* 6/2 (2000), p. 1 – 8;
4. Belu, Dumitru, “Ecleziologia ortodoxă și ecumenismul creștin”, în *Ortodoxia* 4 (1965), p. 493 – 519;

5. Blough, Neal, "From the Tower of Babel to the Peace of Jesus Christ: Christological, Ecclesiological and Missiological Foundations for Peacemaking", în *Mennonite Quarterly Review* 76 (2002), p. 26;
6. Bria, Ion, "Aspectul dogmatic al Sfintei Liturghii", în *Ortodoxia* 3 (1957), p. 408;
7. idem, "Despre refacerea unității creștine", în *Glasul Bisericii* 3 – 4 (1964), p. 202;
8. idem, "Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine", teză de doctorat, în *Studii Teologice* 2 (1968), p. 3 – 170;
9. idem, „Eclesiologia comuniunii” în *Studii Teologice* 9 - 10 (1968), p. 677;
10. idem, "Slujirea creștină în lumea contemporană", în *Mitropolia Moldovei și Sucevei* 3 – 4 (1969), p. 153;
11. idem, "Sensul activ al credinței creștine", în *Ortodoxia* 2 (1969), p. 216 – 240;
12. idem, "Sensul activ al speranței creștine", în *Ortodoxia* 3 (1969), p. 382 – 403;
13. idem, "Atitudini ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968", în *Ortodoxia* 1 (1969), p. 137 – 155.